

SOLLERÖ KYRKA

Häradsarvet 196:3; Solleröns församling; Mora kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Siljans största ö, Sollerön, koloniserades tidigt, redan under stenåldern. Solleröns privilegierade läge stärktes ytterligare under första årtusendet efter Kristus. De rikliga förekomsterna av myr- och sjömalm i Ovansiljan främjade också utvecklingen av järnhanteringen i området. Det medförde ett välstånd som kan betecknas som Solleröns egentliga storhetstid. Stora bosättningar från vikingatidskulturen förekom på ön och i Bengtsarvet och Utanmyra finns Dalarnas största sammanhängande gravfält från vikingatiden. Fynden från utgrävningar av dessa härrör från tiden 800-1050. Många av gravfynden finns idag utställda på vikingamuseet intill kyrkan. Från denna tid härstammar även Solleröns båtbyggarkonst. Under 1100- och 1200-talen skedde en märkbar förändring i levnadsförhållandena i området. Bergslagens malm konkurrerade ut myr- och sjömalmen och därmed minskade Siljans välstånd och betydelse. Solleröns "storhetstid" var förbi. Samtidigt spred sig kristendomen och på den forna kultplatsen vid Bengtsarvså kern uppfördes, under tidigt 1500-tal, öns första kapell.

Efter vikingatidens glansdagar blev Sollerön ett utpräglat agrart samhälle med småskaligt jordbruk, fäbodrar och boskapsskötsel samt med skogsarbete och slöjd som mest framträdande bisysslor. Framför allt tillverkades båtar och laggkärl.

Fram till 1775 tillhörde Sollerön Mora församling. Detta medförde stora olägenheter för bygdens invånare, kyrkoplikten krävde sin tribut av besvärliga och farliga färder över isar och vatten. Sockenborna lyckades slutligen, från Gustav III, erhålla ett privilegiebrev om att bilda egen församling. Som tack fick församlingen i begynnelsen bära namnet Sophia Magdalena, efter drottningen. Först i mitten av 1800-talet antogs namnet Sollerö församling.

Först anlades kyrkogården som invigdes 1777 och 1779 påbörjades kyrkobyggnaden som slutfördes 1785. Sockenkyrkan som uppfördes väster om kyrkogården ligger mitt på ön, i Häradsarvets by. Den byggdes med vissa avvikelser efter ritningar från 1776 av Olof Tempelman, en av periodens främsta arkitekter. Kyrkobyggnaden som har väldiga dimensioner tillhör

den stora gruppen av nyklassicistiska kyrkor och är gustaviansk till stilen, i synnerhet invändigt. Av den ursprungliga inredningen, som också ritades av Tempelman, är altaruppsatsen och predikstolen bevarade.

Kyrkans tak bar ursprungligen spån men redan under 1800-talets första hälft fick tornet kopparplåt och långhuset fick sin skifferbeläggning vid 1870-talets upprustning. Det var även då som fasadernas ursprungliga avfärgning i rosa ändrades till vitt. Därefter har fasadernas men även kyrkorummets färgsättning skiftat flera gånger. Den ursprungliga invändiga färgsättningen på väggar och valv är dock numera återställd.

Det är framför allt 1910-års omfattande förnyelse av kyrkans interiör som inverkat på dess nuvarande karaktär. Till de mest påtagliga förändringarna hör förhöjningen av golven, förnyelsen av bänkinredningen samt av läktaren, orgeln och altarringen. Samtidigt tillfördes vindfången vid sidoingångarna och inredningen under läktaren och den för inredningen helt dominerande dalablå kulören infördes. Utvändigt uppfördes i kyrkogårdsmuren två nya portar med stigluckor, med västra porten som förebild.

På 1930-talet omvandlades kyrkans sakristia till kapell och en del äldre inredningar och inventarier som härstammade från gamla träkapellet överfördes dit. Efterföljande upprustningar har huvudsakligen varit inriktade på restaureringar, vård eller tekniska förbättringar. Fasadernas nuvarande avfärgning i vitt är dock resultatet av de senaste åtgärderna på 1990-talet.

Kyrkomiljön

Solleröns befolkning var länge helt beroende av båtar för samfärdsel. Först år 1893 byggdes den första egentliga broförbindelsen mellan ön och fastlandet. Frakter av förnödenheter och handelsvaror skedde fram till dess med skutor och ångbåtar. Vid angöringsplatsen i Bengtsarvet fanns tidigare magasin för upplagring av varor. Bron över Sundet, som numera utgör förbindelsen mot Mora, tillkom i slutet av 1950-talet.

Solleröns kyrka och kyrkogård anlades i Häradsarvets by, mitt på ön. Söder om kyrkan ligger en parkeringsplats samt kommunalhuset som uppfördes 1965. I väster finns en asfalterad plan omgiven av björkar och granar. Närmast i norr står skolan och längre bort mot nordväst prästgården.

Kapelltomten

Vid 1500-talets början uppfördes ett träkapell, som troligen var Solleröns första kyrkobyggnad. S:t Laurentiuskapellet låg omkring 500 meter nordväst om nuvarande kyrka. Kapellet revs 1781 men ännu idag kan man skönja resterna av de västra och norra delarna av kapellgrunden. Platsen är numera utmärkt med en minnessten, ett timrat kors och ett stenaltare. Kapellet tillhörande öppna klockstapel hade två klockor, vilka numera hänger i kyrkans torn. En av dessa är ungefär samtida med kapellens uppförande och märkt med året 1530.

Övriga byggnader

Prästgården anlades nordväst om kyrkan, i anslutning till den övriga bybebyggelsen. Prästgårdens byggnader är uppförda ungefär samtidigt som kyrkan på 1780-talet. De har dock genomgått många förändringar och är kraftigt förvanskade, avseende ursprunglig utformning och karaktär.

(Se ”Prästgårdsinventering”, 1976)

Övrigt

Riksintresseområde: Sollerön [W 69a] (Sollerö sn) *Fornlämningsmiljö, Bymiljö.*

Motivering: Centralbygd på ö i Siljan med lång och sammanhängande bosättningskontinuitet och stora byar med välbevarad bebyggelse och med Dalarnas största fornlämningskomplex.

Uttryck för riksintresset: Omfattande gravfältskomplex, genom odling uppskiktat i flera koncentrationer med högar, rösen och stensättningar som givit rika, vikingatida fynd, med talrika odlingsrösen, åkerterrasser och stensträngar. Flertal lågtekniska järnframställningsplatser. Byarna Bengtsarvet och Utanmyra med tät bebyggelse i huvudsak från 1800-tal eller äldre.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogården anlades mellan 1775 och 1777, som en naturlig följd av församlingens bildande men dock innan den nya kyrkan påbörjades. Den äldsta delen ligger öster om kyrkobyggnaden. I en första etapp utvidgades den mot öster och därefter i flera omgångar mot söder.

Kyrkogårdens äldsta del liksom kyrkotomten närmast kyrkobyggnaden omgärdas av en stenmur vars äldsta delar är från 1770-talet. De äldre murarna är kallmurade och uppförda av granit och kalksten. Den yngsta delen i söder har en låg mur av tuktad röd granit. En minneslund är anlagd i sydöstra delen av kyrkogården.

Kyrkogården har sammanlagt sju ingångar. I den äldsta delen av muren, kring kyrkan, finns tre putsade och vitkalkade stigluckor med plåttäckning på kröningen. De har stickbågiga öppningar. Den västra, i tornportalens axel, är något större och krönt med en spira som bär tupp och kors. Samtliga är försedda med hängande pargrindar med böljande krön. De har spjälor i övre del, fyllning i nedre och är blåmålade. Den västra anges vara samtida med kyrkans uppförande, de andra tillkom troligen i samband med restaureringen 1910 då även nuvarande dörrar tillkom (Bergman, 1989). Övriga ingångar, i den yngre delen av kyrkogården, saknar omfattningar och grindar.

År 1937 inköptes mark söder om den befintliga kyrkogården och 1939 påbörjades rivningen av södra kyrkogårdsmuren, som del av utvidgningen mot söder. Rivningen stoppades dock av G. Boëthius och utvidgningen återupptogs inte förrän 1946. Ett nytt förslag av landskapsarkitekt T. Tägtlund antogs och år 1966 kunde nya kyrkogården slutligen invigas.

Kyrkogården och ytorna kring kyrkan täcks huvudsakligen av gräsytor; gångarna har beläggning med dels röd asfalt och dels sandstensplattor. Gravkvarteren indelas till största del av häckar och gravvårdarna är uppställda mot dessa. Sydöstra delen har trädplanteringar. Utanför den murade inhägnaden, i nordost, står ett bårhus som uppfördes på 1950-talet.

Övrigt

Utanför kyrkogårdsmuren, strax norr om västra stigluckan, står en fattigstock som anses häröra från 1700-talets slut. Stocken består av en inskriftstavla med kopparklätt gavelkrön. På sockeln hänger en bössa förstärkt med järnband.

Kyrkan

Solleröns nya kyrka uppfördes 1779-1785, av sandsten och röd granit och med tegel i omfattningarna. Även valven är slagna av tegel och hela byggnaden är putsad, ut- som invändigt. Grunden står på öns fasta berggrund. Kyrkan utgörs av ett långhus med korta korsarmar i långhusets mitt. Långhuset har i öster en rak avslutning med sneda hörn. Tornet är uppfört över långhuset i väster, det har sin västra sida i liv med långhusets gavel.

Sakristian (numera kapell) var inrymd i östra delen av långhuset, i förlängningen av kyrkorummet. Under sakristian finns en källare, den brukades under en period som pannrum och har därefter använts som el-central, wc och förråd.

Byggnaden har sammanlagt fem ingångar; varav en huvudingång i väster genom vapenhuset och två sidoingångar genom korsarmarna. Övriga ingångar ansluter till sakristian.

Exteriör

Putsens avfärgning har under årtionden skiftat ett antal gånger. Ursprungligen var fasaderna rosa med smygar och taklist i kontrasterande vitt. Redan på 1870-talet infördes den hel vita avfärgningen för första gången och den tillämpades senast 1992. Sockeln av murad natursten har lämnats oputsad. I södra korsarmens sockel, i östra hörnet, ligger en kanthuggen sandsten med en inskription och datumet 27 juni 1780, som minnessten över kyrkan uppförande. De slätputsade och osmyckade fasaderna avslutas med ett kraftigt profilerat listverk som takfot.

Långhuset har sex fönsteraxlar i långsidorna samt ytterligare två i korsarmarna, på var sida om sidoingångarna. Östra gaveln har ett fönster i byggnadens mittaxel och västra gaveln har

ett fönster över porten i höjd med tornkammaren. Fönstren är indragna i rundbågiga fönsternischer som har plåttäckta solbänkar. Fönsterbågar och karmar är av trä, fönstren har tre lufter, tvärposter och rundbågig avslutning i solfjäder. Träspröjsningen kompletteras med rutindelning av blyinfattat katedralglas. Västra gaveln har även två mindre infällda lunettfönster i sidorna, i höjd med vinden. Fönstersnickerierna är målade i en gulockraliknande kulör. Troligen är fönstren ursprungliga och tillverkade i Falun på 1780-talet (Bergman, 1989).

Portomfattningen i väster är infälld i muren och bildar en rundbågig nisch kring den stickbågiga dörröppningen. I nischen, över porten, sitter en minnestavla av grå kalksten, med förgylld inskrift över kyrkans uppförande. Porten har stickbågiga pardörrar av trä med enkla ramar och speglar, klädda med svartmålad järnplåt.

Sidoingångarna i korsarmarna har rundbågiga dörröppningar med brett hålkälat språng i omfattningen. I höjd med sockeln har de avrundade kalkstens postament. Ingångarna har tröskelhällar av röd kalksten. De tjärade pardörrarna är av samma typ som i väster men har rundbågiga överljusfönster med spröjsning i solfjäderform.

Dörröppningarna i östra gaveln har raka överstycken och enkla dörrar, varav den norra är klädd med kopparplåt och den södra är tjärad.

Långhuset och korsarmarna har brutet tak; valmat över gavlarna i öster, norr och söder. Brotten mellan fallen understryks genom en tjärad profilerad trälist. Samtliga tak, även tornet, var ursprungligen spåntäckta. Sin skifferbeläggning fick de åren 1875 till 1877, vilken förnyats därefter. Hörn ochnock har plåttäckning. Över nocken i öster står en plåtklädd skorsten, ursprungligen ansluten till sakristians eldstad. Skorstenen är krönt med en dekorativ spets i smide. Tempelmans ritningar angav sadeltak över långhuset men istället uppfördes nuvarande brutna tak.

Tornet är integrerat i långhuset och dess västra fasad är sammanbyggd med långhusets västra gavel. Klockkammaren har stickbågiga ljudöppningar; två i vardera norr och söder och en i vardera öster och väster; den östra något mindre. Ljudöppningarna är försedda med tjärade träluckor. Tornets krön har, som långhuset, ett brett profilerat listverk i takfoten. Tornhuvuven har tälttak med svängda takfall. Den bär en oktagonell lanternin i ramverkskonstruktion fodrad med gulmålad panel. Lanterninen har rundbågiga och spröjsade fönster i hörn, fönsterramar och foder är vitmålade. På sidofälten bär lanterninen svarta urtavlor med siffror och timvisare av mässing. Den kröns av karnissvängd huv över en kraftigt profilerad takfot. Huvuven har en trappstegsformad avslutning som bär ett kors på klot som i sin tur bär en förgylld tupp. Tornets och lanterninens huvuven täcks av en kopparplåt, ett utförande som infördes 1826-1844. Dessförinnan var tornet täckt med spån. Tornuret som är placerat i lanterninen är ett av de äldsta i Dalarna, det är tillverkat 1794 i Östnor. Nuvarande urtavlor, av svartmålad bräder

med ringar och arabiska siffror är från 1818. Timvisarna är utformade som dalpilar och visar endast timmar. Ursprungligen var endast västra urtavlan fungerande, övriga var blinda tavlor.

Interiör

Långhuset täcks av ett kryssvalv i korsmitten samt av tunnvalv i öster och väster. De tvärsållda tunnvalven över de korta korsarmarna, i norr och söder, är kapade utåt av takets avvalmning. Valv och väggar är slätputsade och avfärgade i vitt. Ytorna indelas av dekorativa gördel- och sköldbågar som har en förlängning i väggarna i form av pilaster samt av gördelgesims. Lister och pilaster är på väggytorna avfärgade i rosa.

Större del av den fasta inredningen tillfördes stegvis, under första decenniet som följde kyrkans invigning 1785. Altaruppsatsen och predikstolen ritades av Tempelman, kyrkans arkitekt, och alla invändiga snickerier utfördes av lokala hantverkare. Det är dock framför allt 1910-års upprustning, under ledning av arkitekt Ragnar Östberg, som kom att inverka på kyrkans inredning och invändiga karaktär, förhållanden som till stor del består än i dag. Bland åtgärderna som genomfördes 1910 kan nämnas installationen av en varmluftsanläggning som medförde en kraftig förhöjning av golvet. I förnyelsen av inredningen ingick nya och öppna bänkar samt rivning av de gamla läktarna från 1788, vilka ersattes med en ny läktare med inredd underdel. Även en ny orgel installerades samtidigt. Ingångarna i norr och söder försågs med vindfång och fönstren kompletterades med innerfönster. Vapenhusets golv täcktes med kalkstensplattor, kyrkorummet omputsades och fick en ny färgsättning samtidigt som betydande del av inredningen fick sin karakteristiska dalablå kulör. I samband med 1992-års restaurering återfick dock kyrkorummet sin ursprungliga kulörsättning på väggar och valv.

Golven lades om med skurgolv vid 1910-års upprustning, då golvnivån förhöjdes med ca tre-fyra steg. Golvnivåerna har skilda höjder i vapenhus, kyrkorum och sakristia. Korgolvet är förhöjt med ytterligare ett steg i förhållande till resten av kyrkorummet. Vapenhuset fick ett förnyat stengolv.

Korväggen har på var sida om altaruppsatsen dörrar som leder till sakristian, vilken 1937 omvandlades till kapell. Dörröppningarna har profilerat foder, rakt överstycke och enkla, blåmålade, spegeldörrar med i mittspegel snidade förgyllda girlander som tillfördes vid 1910-års upprustning. Mot sakristian är dörröppningarna stickbågiga.

Södra och norra ingångarna har sedan 1910 utbyggda vindfång bestående av träkonstruktioner med ramar, listverk, speglar och pardörrar. Vindfången har samma blåa färgsättning som bänkinredningen, läktaren och övrig fast inredning av liknande karaktär. Spegelfälten över dörrarna bär ett med guldfärg målat textcitat.

I södra korsarmen inreddes på 1930-talet ett sidokor, med altare uppställt mot korsarmens östra vägg. Korpartiet kring altaret är förhöjd med ett steg. Koret avskiljs från kyrkorummet genom ett blåmålat träskrank med bl.a. svarvade balusterdockor. Skranket tillverkades 1935.

Vapenhuset under tornet, har en modern glasad dörr av stål med rutindelning som skapar vindfång mellan ytterdörrarna och västra innerväggen. Vapenhuset har platt tak av spåntad panel och sedan 1910 golv av kvadratiska kalkstensplattor. En trätrappa med fyra trappsteg förbinder vapenhuset med kyrkorummet, då nivåskillnaden är betydande. Trappan har kompletterats med en träramp. Mot öster mot långhuset har vapenhuset en ursprunglig blåmålad skärmvägg, vilken har höga pardörrar i mitten och lägre enkla dörrar på sidorna. Dörrarna har speglar i sin övre del och bukiga fyllningar med inristad dekor i nedre delen. Vapenhuset har sidokammare i norr och söder. Södra kammaren var ursprungligen bårkammare. En av dörrarna i södra kammaren ansluter till trappan som leder upp till tornkammaren över vapenhuset. Norra kammaren var ursprungligen materialförråd. Dörröppningarna har enkla blåmålade spegeldörrar.

Tornkammaren var ursprungligen öppen i öster mot läktaren. Den rundbågiga öppningen är numera igenmurad och har dörrar. Övre våningen i tornkammaren anslöt ursprungligen till övre läktaren, vilken numera är borttagen.

Den ursprungliga sakristian, numera kapell, upptar hela långhusets bredd och är placerad i öster bakom korväggen. Den har tunnvalv med taklist kring hela rummet, slätputsade valv och väggar; fönster i norr och söder samt i öster i en djup nisch. Vid omvandlingen till kapell 1937 tillfördes samtidigt en ny inredning med bland annat bänkar med 60 sittplatser. (se under inredning). Golvnivån ligger sedan upprustningen 1910 tre trappsteg över kyrkorummets golvnivå. I sydost finns en dörröppning med en blåmålad spegeldörr som leder till kyrkogården.

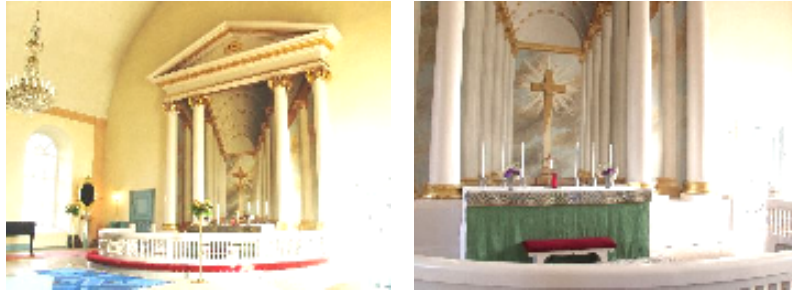
Inredning och inventarier

Altaruppsatsen är i nyklassicistiska kyrkor vanligen monumental och utgör ett dominerande inslag i rummets perspektiv. Solleröns altaruppsats är ett utpräglat exempel på den typen av korscenografi från perioden. Altarbordet är inbyggt i en tempelfasad av trä med kolonner och frontespis. Fasaden kompletteras av ett målat perspektiv med templets interiör; ett illusionistiskt måleri utfört på duk och uppsatt på korväggen. Gavelkrönet har tandsnitt och är profilerat. Tympanon bär en förgylld sköld med Guds namn på hebreiska. Tempelfasaden är målad i vitt med förgyllda detaljer.

Altarbordet är uppställt framför tempelfasadens sockel. På altarbordet står numera ett litet krucifix som utgör förgrunden till det målade storskaliga krucifixet på korväggen. Till korscenografin hör även den halvrunda altarringen med sitt knäfall av röd sammet och sin balusterbarriär. Den är vitmålad med förgyllda detaljer. Nuvarande altarring tillkom 1910; den ursprungliga var slutet, med speglar och profilerade listverk.

Altaruppsatsens fasad ritades av Tempelman, som del av den fasta inredningen. Den är tillverkad 1795 av Krång Lars Ersson, en hantverkare från bygden som utförde större delen av inredningen. Altarmålningen med sin tempelarkitektur i trompe l'oeil är utförd av falumålaren

Pehr Hedendahl. Liknande altaruppsatser av samma konstnär finns även i Åhls och Sundborns kyrkor.

Kyrkorummet har tre nummertavlor av samma typ. De två som är uppställda i koret är troligen inköpta 1802, den tredje som är en snarlik kopia av de andra är tillverkad 1931 och står vid södra vindfånget. De har vändbara tavlor, ovala förgyllda ramar med gustaviansk ornamentik, de äldsta kompletterades 1913 med ljusarmar. Nummertavlorna står på ståndare, blåmålade med förgylld kannelering.

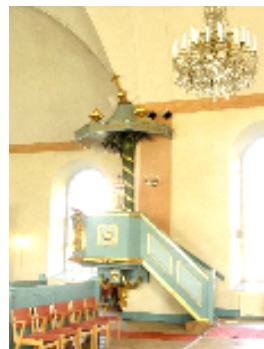
Sidokoret i södra korsarmen inhägnas av ett blåmålat skrank med svarvade balusterdockor. Altarbordet är placerat mot östra väggen på ett träpodium. Över altaret hänger ett litet snidat krucifix som härrör från gamla kapellet. Det bedöms vara utfört på 1500-talet och målat kring mitten av 1600-talet. I sidokoret finns även fyra fristående medeltida träskulpturer som ursprungligen tillhört ett altarskåp.

Dopfunten som är uppställd framför sidoaltaret är från 1930, utförd i röd Sollerögranit och ritad av arkitekt Magnus Dahlander. Den har en oktogonal bred fot med räfflad cylindrisk kropp. Dopskålen, ett silverarbete från Stockholm, tillfördes under följande år.

Predikstolen är en självklar del av den sparsamma men monumentala ursprungliga inredningen som ritades av byggnadens arkitekt. Den är uppställd på norra sidan av kyrkorummet, mot hörnet som bildas mellan norra korsarmen och koret. Predikstolen är som altaruppsatsen tillverkad 1795 av sockenmannen Krång Lars Ersson.

Den polygonala korgen är ovanligt bred, liksom det till form och storlek efterliknande ljudtaket som bärs upp av en exotisk palmruska omlindad med blomsterkrans och med spretande palmblad upptill. Takets omkrets bär oljelampor och kröningen ett förgyllt kors på klot. Korgen bärs av en märklig konsol med festoner, palmblad och knopp. Den har i mittspegeln en medaljong krönt med en krans av lagerblad. Trappan är uppställd mot korets vägg och räcket har fyllningar med enkla spegelfält. Korgen bär, på räcket, ett samtida timglas av förgyllt trä och järn med stjärnor som utsmyckning.

Predikstolen hade ursprungligen en tidstypisk färgsättning i gråvitt med förgyllda detaljer. Den nuvarande dominerande blåkulören tillfördes 1910 i samband med förnyelsen av inredningen.

Kyrkans ursprungliga bänkinredning med slutna bänkar insattes 1786, ett år efter byggnadens invigning. En av dörrarna förvaras i tornet. Kapellets (f.d. sakristian) bänkinredning har dörrar som efterliknar denna dörr. Gavelkrönet och överliggaren har däremot gamla kapellets bänkar som förebild.

Nuvarande bänkinredning med öppna bänkar härrör från 1910-års upprustning. Den är ritad av arkitekt Ragnar Östberg och består av fyra kvarter. Bänkarna är högryggade, med sidostycke och blåmålade. De är uppsatta direkt på kyrkorummets brädgolv. Framtill har bänkkvarteren skärmar med profilerade krön.

Över koret hänger en kristallkrona med 18 armar från 1800-talet, den tillkom 1910. En större ljuskrona från 1877, av mässing med 20 armar och två kransar, hänger över mittgången. Nya moderna belysningsarmaturer uppsattes 1992 över bänkkvarteren, i korsarmarna och över läktaren.

I kapellet (f.d. sakristian) hänger en äldre ljuskrona av järn, troligen senmedeltida, som övertagits från gamla kapellet. Mindre ljuskronor från 1700- och 1800-talen, av mässing eller bronserat järn, har tidigare hängt i korsarmarna, i tornet och över läktaren. De är numera omplacerade eller nedtagna.

Kyrkan hade ursprungligen i väster två läktare över varandra. Den översta uppfördes 1788 delvis med delar från gamla kapellets läktare. De ursprungliga läktarna ersattes 1910 med nuvarande orgelläktare. Den upptar hela kyrkorummets bredd, har ett avrundat, framskjutande mittparti, raka flyglar och bärs i mittdelen av sex pelare. Det bakre utrymmet under läktaren är inrett med skärmväggar och dörrar som bildar förråd och vindfång samt sidotrapphus till läktaren. Väggarna under läktaren samt läktarbarriären är målade i blått, de har speglar med delvis förgyllda listverk. I axel med mittgången har väggen glasade partier samt dörrar och speglar smyckade med gustavianska attribut, bl.a. girlander. Dörrarna skapar ett vindfång mellan vapenhusets östra dörrvägg och kyrkorummet.

Ingen orgel verkar ha förekommit i kyrkan förrän 1888 då en mindre begagnad orgel inköptes från Gagnefs kyrka. Denna orgel var tillverkad på 1860-talet av G.W. Becker och brukades fram till 1910. Den efterföljdes av ett nytt orgelverk tillverkat av firman G. Setterquist & Son. Fasaden var ritad av Ragnar Österberg.

Nuvarande orgelverk och fasad är byggda av Olof Hammarberg 1958. Fasadarkitekturen har höga pipskåp, med rakt överstycke i mittpartiet och sneda i sidoskåpen. På läktarbarriären hänger ett ryggpositiv med samma uppläggning och utformning. Verket har 24 stämmor.

Kyrkans storklocka, gjuten 1530, härrör från klockstapeln som stod vid S:t Laurentiuskapellet. Den är Dalarnas äldsta daterade tornklocka. Även lillklockan som är gjuten 1745 hängde i gamla kapellets klockstapel.

Den lilla skriftklockan som hänger i den f.d. sakristians östra fönster är sannolikt från senmedeltiden. Den omnämns dock först 1661.

”Lillkyrkan”

Den s.k. ”Lillkyrkan”, som inreddes 1937 i den spatiösa sakristian, är möblerad med bl.a. inredningar och inventarier som härstammar från S:t Laurentius kapell. Till dessa hör predikstolen från 1640-talet, Mariaskulpturen, flera ljuskronor och skriftklockan.

Predikstolen är till stilen ett provinsiellt arbete i renässansstil. Den målade rika dekoren är något yngre och troligen målade på 1650-talet. Altarringen är tillverkat 1931, det har knäfall

och en barriär med speglar som bär en målad dekor. Sidostyckena är byggda av bänkgavlar från gamla kapellet. Nummertavlan är samtida med altarringen.

Kapellrummet har slutna bänkar med dörrar i 1600-talsstil, formgivna med det gamla kapellets inredning som förebild. Färgsättningen samspelar med predikstolen och altarsranken. Bänkinredningen utfördes 1937 av Erik Lindgren.

Den medeltida träskulpturen som föreställer Maria har tillhört ett försvunnet altarskåp.

Den senmedeltida ljuskronan av smitt järn, med fågel- och lövfigurer samt en snidad flickfigur, har tillhört gamla kapellet. Ljuskronan av mässing från Bjurfors bruk har samma ursprung, den tillfördes kapellet 1739 i samband med en markaffär.

Övriga upplysningar

Epitafiet över sockenmannen Jugen Jon Andersson är utfört 1937 av Erik Lindgren. Porträttmålningen på duk som ingår i epitafiet är dock utförd 1788. Jon Andersson, som avled 1800, bidrog till att Sollerön kunde bilda egen församling.

Epitafiet som föreställer Majoren Daniel Jonsson död 1664 är utfört 1934 av Erik Lindgren. Det utgör en kopia av ett epitafium som står i Mora kyrka. Epitafierna är uppställda på södra långväggen.

I kyrkorummet hänger originalritningar av kyrkan, predikstolen och altaruppsatsen. De är daterade 1776 respektive 1788 och signerade av Olof Tempelman.

***Olof Samuel Tempelman**, född 21 februari 1745 i Källstad, Östergötland, död 27 juli 1816 i Stockholm, arkitekt, professor vid Konstakademien från 1779. Tempelman blev student i Uppsala 1763, ägnade sig åt fortifikationen, där han 1776 blev informationsadjutant, samt blev 1777 ledamot av Målar- och bildhuggarakademien och 1779 professor i arkitektur. Han vistades därefter till 1781 i Italien, Frankrike och Tyskland. Som arkitekt var Tempelman föga produktiv. Han lämnade ritningar till Gustav III:s paviljong på Haga (1787, fullbordad 1790), huvudsakligen beaktansvärd genom interiörernas utsirning. Bland hans övriga arbeten märks fasaden till Kanslihuset i Stockholm (1790), Forsmarks kyrka i Roslagen (byggd 1794-1800), Gymnasiet i Härnösand (nuv. Rådhuset) samt ombyggnaden av Tyska kyrkan i Karlskrona, efter branden 1790, och av Kalmars gymnasiehus (invigt först 1835).*

De flesta av hans verk är hållna i en tung antikiserande stil. Som konstakademiens sekreterare utgav Tempelman från 1798 de årliga utställningskatalogerna.

Källa: <http://sv.wikipedia.org>

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Öns första kapell uppfördes under tidigt 1500-tal. S:t Laurentiuskapellet, som låg vid Bengtsarvså kern omkring 500 meter nordväst om nuvarande kyrka, brukades fram till 1780-talet. Platsen är numera utmärkt med en minnessten, ett timrat kors och ett stenaltare. En del inredningar och inventarier, bland andra predikstolen, medeltida figurer och kapellets klockor återfinns i nya kyrkan.

Fram till 1775, då Sollerön tilläts att bilda egen församling, var bygden underställd moderkyrkan i Mora. Två år senare invigdes öns kyrkogård, mitt på ön i Häradsarvets by, och 1779 påbörjades det stora kyrkobygget i anslutning till denna. Som arkitekt anlätades Olof Tempelman. Kyrkobyggnaden slutfördes 1785, med vissa avvikelser från ritningarna. Kyrkan som har väldiga dimensioner tillhör den stora gruppen av nyklassicistiska kyrkor och är gustaviansk till stilen. Av den ursprungliga inredningen, som också ritades av Tempelman, är altaruppsatsen och predikstolen bevarade.

Ursprungligen var samtliga tak täckta med spån, även tornets. Under 1800-talets första hälft ersattes spånet på tornet med kopparplåt och under andra hälften av seklet täcktes långhuset med skiffer. Kyrkans interiör präglas av den stora upprustningen som genomfördes 1910 enligt Ragnar Östbergs förslag. Bland annat förhöjdes kyrkorummets och sakristians golv medan betydande delar av inredningen förnyades. Då tillkom bl.a. ny läktare med inredd underdel, ny orgel, vindfång i norr och söder och ny bänkinredning. Även färgsättningen förnyades men på 1990-talet återställdes dock valvens och väggarnas ursprungliga färgsättning. Utvändigt har kyrkans färgsättning under årtiondena skiftat ett flertal gånger. Kulörerna har växlat från den troligen ursprungliga rosa-vita till vitt. På 1930-talet inreddes kyrkans stora sakristia till kapell, där äldre inredningar och inventarier från S:t Laurentiuskapellet sammanfördes med en ny inredning i äldre stil.

Ön utgör ett område av riksintresse för kulturmiljövården.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Kyrkans karakteristiska och välbevarade exteriör, som representativt exempel på större nyklassicistiska kyrkor**
- **Vid framtida åtgärder bör stor hänsyn tas till bevarandet eller återställandet av kyrkans ursprungliga utvändiga färgsättning**
- **1910-talets renovering, som nationalromantisk exempel på restaurering**
- **Predikstolen och altaruppsatsen från 1780-talet av Tempelman, som representativa exempel på periodens kyrkoinredningar och arkitektens produktion**
- **Tornurverket som är ett av de äldsta i Dalarna, tillverkat 1794 i Östnor. Nuvarande urtavlor är från 1818**
- **Stigluckan i väster är ett ovanligt 1700-talsexempel på stigluckor och en av de få bevarade portalerna av denna typ i landskapet (norra och södra stigluckorna tillfördes 1910)**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Bergman, Mats. 1989. *Venjans, Solleröns och Våmhus kyrkor*. I Sveriges kyrkor bd 211

Prästgårdsinventering i Kopparbergs län, 1976. Dalarnas museum

Prästgårdar med skyddsbestämmelser i Kopparbergs län. 1993. Länsstyrelsen i Dalarna

Sjögren, Josef. 1952. *Orgelverken i Västerås stift*.

Sollerö kyrka. Kyrkobeskrivning (odaterad)

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2005-09-15

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Färdigställd: 2005-12-15

Situationsplan

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1500-talet	Uppförande- Kapell	Ett träkapell, S:t Laurentiuskapellet, uppförs (ca 500 m om nuvarande kyrka)	Ahlberg, 1996
??	Klockstapel	Klockstapel uppförs i anslutning till kapellet, Äldsta klockan, daterad 1530, hänger numera i kyrkans torn.	
1745	Klockstapel	Ny klockstapel uppförs vid kapellet.	Ahlberg, 1996
1775		Sollerö bildar egen församling efter att ha varit kapellag under Mora	Ahlberg, 1996
1775-1777	Kyrkogård	Sollerös första kyrkogård anläggs öster om den blivande kyrko-byggnaden	Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivn.
1779-1785	Uppförande- Ny kyrka	Ark. O. Tempelman; Byggm. D. Lundquist. Material fr. gamla kapellet återanvänds i nya byggnaden, även virket från klockstapeln återanvändes, ingår numera i kyrkans takstol. Fasaderna troligen rosa (Bergman, s 459)	Bergman, 1989
1781	Klockstapel	Kapellets klockstapel rivs. Materialet återanvänds i nya kyrkan	Ahlberg, 1996
1788	Ändring- Inredning	Två läktare uppför mot kyrkorummets västra gavel. I den övre läktarens barriär återanvänds delvis delar av gla kapellets läktarbarriär	Bergman, 1989
1794	Tornur	Tornuret, tillverkat i Östnor, installeras	Ahlberg, 1996
1805	Brand	Brand skadar del av taket i öster, begränsade skador	Bergman, 1989
1818	Tornur	Nya urtavlor insätts i lanterninen	Ahlberg, 1996
1826 samt 1843-1844	Ändring- Torntak	1826 påbörjas omläggningen av tornets tak. Spånets ersätts med kopparplåt	Bergman, 1989
1847	Kyrkogården	Utvidgning av kyrkogården i öster	Bergman, 1989
1875-1877	Upprustning- Exteriör- Interiör	Byggm. Björk Anders Jonsson. Omputsning utvändigt; hela kyrkan avfärgas i vitt. Spåntaket på långhuset ersätts med skiffer (skiffer fr. Glava, Värmland). Invändigt vitmålas väggar och valv, delvis även inredningen	Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivn. Bergman, 1989
1888	Orgel	Inköps kyrkans första orgel; en begagnad orgel tillverkad på 1860-talet av G.W. Becker. Den placeras på övre läktaren	Sjögren, 1952
1910	Restaurering- Interiör	Ark. R. Östberg; Byggm. P. Sjödén: Varmluftsanläggning installeras; golvet höjs för ändamålet (3-4 steg), eldstaden i sakristian rivs. Ny bänkinredning med öppna bänkar installeras. Ny altarring. De gamla läktarna rivs, ersätts med en orgelläktare i väster som får inredda utrymmen i sin underdel. Vindfång uppförs i norr och söder. Lagning av fönster, insättning av innerfönster. Vapenhusets golv täcks med kalkstensplattor. Alla golvunderlag görs om i betong. Omputsning och ny avfärgning av kyrkorummet; lister och förkroppningar färgsätts i gulgrått, valv och väggar i vitt, inredningen målas i dalablåa kulörer	Sjögren, 1952 Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivn. Bergman, 1989
1910	Orgel	Ny orgel av G. Setterquist, installeras på nya läktaren	Sjögren, 1952
1910	Kyrkogård	Portar / stigluckor uppförs i norr och söder, med västra stigluckan som modell, även dörrar. De ersätter trästolpar med trägrindar	Bergman, 1989
1924	Teknisk instal- lation	Elektrisk belysning installeras	Bergman, 1989
1925	Brand- Upprustning	Efter branden ersätts trägolvet i sakristian med cementgolv	Kyrkoberskrivn. Bergman, 1989
1934	Underhåll- Exteriör	Vattnivning och vitkalkning av fasaderna (förslag av G. Boëthius). Inredning av sidokor (dopkor) i södra korsarmen	Bergman, 1989
1937	Ombyggnad- Sakristia, m.m.	Sakristian inreds till kapell, Ny bänkinredning, 60 sittplatser. Gamla kapellets predikstol fr. 1640-talet samt en del äldre inventarier och inredningar placeras i kapellrummet. Sidokoret inreds i södra korsarmen	RAÄ-B.reg Ahlberg, 1996 Bergman, 1989
1948	Underhåll- m.m.-Interiör	Rengöring och ommålning av väggar; elvärme installeras	Bergman, 1989

1937-1966	Kyrkogård	1937 inköptes mark söder om den befintliga kyrkogården. 1939 revs södra kyrkogårdsmuren, som del av utvidgningen mot söder, rivningen stoppades dock av G. Boëthius. Utvidgningen återupptas 1946. Nytt förslag av länsarkitekt T. Tägtlund. År 1966 invigs nya kyrkogården. 1957-58 uppförs ett bårhus NO om kyrkogården, utanför muren.	Bergman, 1989
1968-1969	Restaurering- Exteriör	Ark. Börje Blomé; Byggm. Nils Skoglund; takkonstruktionen förstärks; omputsning av fasaderna, ny kulör fr. vitt till rosa; reparation, ommålning fönster	Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivn.
1985	Kyrkogård	Befintliga dörrar i västra stigluckan ersätts med nya	Bergman, 1989
1992	Restaurering- Exteriör- Interiör	Kons. E. Håkansson: Omputsning av fasaderna, avfärgning åter vitt; inredning av pentry och wc. Valv och väggar rengörs, ommålning med ursprunglig färgsättning; ny dörr som vindfång i vapenhuset; handikappanpassning, ändring av inredning i sakristian; Nya belysningsarmaturer	Ahlberg, 1996 Kyrkoberskrivn.